

Cilt 9, Sayı 1, Haziran 2021

Makale Adı /Article Name

YAZILI BASINDA İRAK-İRAN SAVAŞI:
DIŞ POLİTİKA DERGİSİ ÜZERİNE
BİR İNCELEME

IRAQ-IRAN WAR IN PRINT MEDIA: A
REVIEW ON FOREIGN POLICY
MAGAZINE

Yazar

Hülya ÖZKAN

Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi
Yeni Medya ve İletişim Bölümü Gazetecilik Anabilim Dalı, e-mail:
hulya.ozkan@asbu.edu.tr, ORCID NO: 0000-0003-4827-664X

Yayın Bilgisi

Yayın Türü: Araştırma Makalesi

Gönderim Tarihi: 28 Nisan 2021

Kabul Tarihi: 29 Mayıs 2021

Yayın Tarihi: 30 Haziran 2021

Kaynak Gösterme

Özkan, H. (2021). Yazılı Basında Irak-İran Savaşı: Dış Politika Dergisi Üzerine Bir İnceleme. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9 (7), s.81-97.

Öz

Ortadoğu tarihinin en uzun ve kanlı savaşlarından olan Irak-İran Savaşı'nın hem bölge ülkeleri üzerinde hem de dünyadaki güç dengeleri açısından son derece önemli etkileri olmuştur. Savaş süreci sınır komşusu olması nedeniyle Türkiye açısından da yakından takip edilmiştir. Kamuoyu açısından gelişmelerin takip ve tahlii aşamasında basın tarafından aktarılan veriler önem arz etmiştir. Dolayısıyla basın bugünden geriye bakıldığında da tarihi olay ve olgulara ilişkin bir hafıza niteliği taşımaktadır. Bu çalışmada İran ile Irak arasında gerçekleşen savaşın Türkiye'deki basın yayın organları tarafından nasıl değerlendirildiği ve kamuoyuna nasıl aktarıldığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Dış Politika dergisinin dönemin uluslararası ilişkiler meselelerini farklı kesimlerden yazarlar tarafından geniş bir çerçevede ele alması niteliği taşıması derginin çalışma kapsamında örneklem olarak seçilmesinin gerekçelerindedir. Dış Politika dergisinde Irak-İran Savaşı'nın konu edinildiği röportaj, haber ve makaleler içerik analizi yöntemiyle analiz edilirken, savaşın yer verildiği metinlerde gelişmelerin ağırlıklı olarak hangi temalarla ilişkilendirildiği, savaşın taraflarının konumlandırılması ve taraflara ilişkin yaklaşımlar saptanmaya çalışılmıştır. Çalışma kapsamında incelenen metinlerde savaşın ağırlık olarak mezhep ve devrim ihracı temaları ile birlikte ele alındığı ve sıklıkla da İran tarafı üzerinden sürecin okurlara aktarıldığı görülmektedir. Ayrıca söz konusu metinlerin büyük bir bölümünde sürecin ana aktörü olarak Ayetullah Humeyni'nin konumlandırıldığı, Saddam Hüseyin'in açıklama ve söylemlerinin ise sınırlı sayıdaki metinde yer bulduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Basın ve Dış Politika, Dış Politika Dergisi, Irak-İran Savaşı, Savaşın Medya Temsilleri

Abstract

The Iraq-Iran War, which is one of the longest and bloodiest wars in the Middle East history, has had significant effects both on the countries of the region and the power balances in the world. The war process has been carefully followed in terms of Turkey, as it is a border neighbor. In terms of public opinion, the data conveyed by the press during the follow-up and analysis phase of the developments were important. Therefore, when looking back from today, the press carries the quality of memory regarding historical events and facts. This study investigates how Iraq-Iran War is evaluated by the mass media in Turkey and how it is transferred to the public. In this context, when period journals were analyzed, it was seen that the war had been handled in the Foreign Policy journal along with in-depth analyzes. In the Foreign Policy magazine, while the interviews, news, and articles about the Iraq-Iran War were analyzed by the content analysis method, the themes related to the war, the positions of the war, and the approaches related to the parties were determined. In the texts examined within the scope of the study, It can be seen that the war was handled together with the theme of the denomination and the issue of revolution, and often the process was transferred to the readers through the Iranian side. Besides, it was found that in most of the texts, Ayatollah Khomeini was positioned as the main actor, and Saddam Hussein's explanations and discourses were included in a limited number of texts.

Keywords: Press and Foreign Policy, Foreign Policy Magazine, Iran-Iraq War, Media Representations of War

Giriş

Tarihi birer hafıza, arşiv olma özelliği taşıyan dergiler, toplumsal bilincin oluşumunda ve ülkeler arasındaki ilişkilerin seyrinde yönlendirici bir güce sahiptir. Dergiler; tarihi, sosyal veya toplumsal bir olayın, gelişmenin değerlendirilmesi konusunda hala temel birer başvuru kaynağı olma işlevini yerine getirmektedir. Basın aracılığı ile -çalışma kapsamında ise dergilerde- gelişmeler ve aktörler okurlara aktarılırken yeniden bir kimliklendirme sürecinden geçirilmektedir. Bu çalışmada konu edinilen Irak-İran Savaşı sürecinde de savaşa dair gelişmelerin yeniden tanımlandığı ve yeni bir yorumlamaya tabii tutuldukları görülmektedir. Dolayısıyla basın-yayın organlarının gelişmeleri ele alırken kendi yayın politikaları doğrultusunda içerikler üretip, aktörleri konumlandıkları sonucuna varılır. Teun Van Dijk bu yeniden kimliklendirme sürecinde ideolojilerin etkili olduğunu, söylemlerin inşa edilirken ideolojilerin etkisiyle adeta vücut bulduğunu belirtmiştir (Van Dijk, 2003: s. 21). Basın-yayın organları aracılığıyla kamuoyu oluşturulması, sürecin ve aktörlerinin yeniden tanımlanması ülkeler arasındaki ilişkilerin şekillenmesinde de ciddi bir rol üstlenmektedir.

Dış Politika dergisi Türkiye’de 1980-1990 kuşağı dergileri arasında uluslararası ilişkiler alanındaki gelişmelerin farklı ideolojik yaklaşımlara sahip yazarların görüşlerinin aktarıcısı olması nedeniyle önemli bir yere sahiptir. Zira bu özellik sayesinde gelişmeler, olaylar hakkında okurlara aynı dergi içerisinde birbirinden farklı bakış açılarına ulaşma imkânı sağlanmıştır. Bu yönüyle dönemin en önemli gelişmelerinin başında gelen Irak-İran Savaşı’nın muhasebesinin yapılması açısından da Dış Politika dergisi önemli bir örneklem olarak karışımıza çıkmaktadır.

Irak ile İran arasında uzun yıllar süren bu savaş hem bölge ülkelerini hem de dünyadaki güç dengelerini önemli ölçüde etkilemiştir. Türkiye’nin hem Irak ile hem de İran ile komşu olması savaşın yakından takip edilmesinin nedenleri arasındadır. Dolayısıyla Türkiye’deki farklı ideolojilere sahip grupların savaşı nasıl yorumladığı, ne yönde bir kamuoyu oluşturdukları ve savaşın Türkiye’ye etkileri konusundaki görüşleri önem arz etmektedir.

Bu bağlamda dergide Irak-İran Savaşı’na ilişkin yer verilen metinlerde,

- Yazarların savaşın taraflarına yönelik tutumu nasıldır?
- Dergide Irak-İran Savaşı hangi gelişmelerle birlikte yer verilmiştir?
- Savaşın aktörleri metinlerde nasıl konumlandırılmıştır?
- Devrim ihracı ve Irak-İran Savaşı arasında bir ilişki var mı?
- Dergide yer verilen yazarlara göre savaşa zemin hazırlayan gelişmeler nelerdir?

şeklindeki sorulara yanıt aranarak, gelişmelerin yazarların söylemleriyle nasıl şekillendiği üzerinde durulmuştur. Buradan hareketle çalışma kapsamında incelenecek metinler üzerinde içerik analizi yöntemiyle arka plan, konunun ele alındığı bağlam ve yorum gibi bilgiler ana metinde temalar üzerine yoğunlaşarak analiz edilmiştir. Savaşın konu edildiği metinlerde sıklıkla geçen ifadeler tespit edilerek oluşturulan alt kodlar aracılığıyla savaşın taraflarına yaklaşım, savaşın aktörlerinin konumlandırılma biçimleri ve savaşın aktörlerinin yer verilme oranları saptanmıştır.

Hülya Özkan- *Yazılı Basında Irak-İran Savaşı: Dış Politika Dergisi Üzerine Bir İnceleme*

Dış Politika dergisinde Irak-İran Savaşı'nın konu edinildiği metinler içerik analizi yöntemiyle tahlil edildiğinde savaşın taraflarına ve aktörlerine dair birbirinden farklı tutumlar sergilendiği görülmektedir. Metinlerin büyük bir çoğunluğunda sürecin ana aktörü olarak Ayetullah Humeyni gösterilirken, çok az sayıdaki metinde Saddam Hüseyin'in görüşlerine ve şahsına yer verilmiştir. Metinlerinin içerikleri çözümlendiğinde savaşın özellikle mezhep-bilhassa Şiiilik temelinde- ve devrim ihracı konularıyla birlikte ele alındığı tespit edilmiştir. Ayrıca metinlerin yüzde ellisinde İran tarafının desteklendiği söylemlere rastlanırken, diğer yüzde ellilik kısmı oluşturan metinlerde ise savaşın her iki tarafına karşı eşit mesafedeki söylemlere yer verildiği görülmektedir.

Uluslararası İlişkilerde Hafıza Olarak Dergiler: Dış Politika Dergisi

1970'lerin sonrasından itibaren Türkiye'de dış politikaya ilişkin meselelerin ele alındığı kitap, dergi ve basılı yayınların sayısında ciddi bir artış görülmeye başlanmıştır. Bu hususta 1980'lerde yayınlanmaya başlayan içeriğini yalnızca uluslararası ilişkiler ve dış politika konularına ayıran Dış Politika dergisi az bulunur, ilginç bir fenomen sunmaktadır (Sayarı, 2019: s.280).

1988'lerin başında Abdurrahman Dilipak tarafından İstanbul'da yayın hayatına kazandırılan Dış Politika dergisi, 1990'a kadar yayımlanmaya devam etmiştir (İslamcı Dergiler Projesi, 2020). Dış Politika dergisinin önde gelen ayırt edici özellikleri arasında kapsamı ve formatı açısından dönemin güncel uluslararası politikaya dair en profesyonel dergisi olması gösterilebilir. Dış Politika dergisi kapsamı itibariyle Müslüman ülkelerle ilgili haberler başta olmak üzere İngiltere, Sovyetler ve dünyadaki siyasal, ekonomik, toplumsal gelişmelerin de ayrıntılı tahlillerine yer verilmiştir.

Dış Politika aynı zamanda Türkiye siyasetinin ılımlı ve aşırı sol şeklinde ifade edilebilen isimleriyle de bir diyalog kurma çabasıdır. Yalçın Küçük, Haluk Gerger, Mümtaz Soysal gibi isimlerin dış politikaya ilişkin değerlendirmelerine dergide sıklıkla yer verildiği görülmektedir. Derginin ilk sayısında "Başlarken" başlığı ile derginin nasıl bir yayın politikası izleyeceği okurlara aktarılırken, Dış Politika'nın "herkese açık" olduğu çünkü "farklı bireylerin farklı gerçeklik algısına sahip olması" durumunun derginin yayın kadrosu tarafından kabul edildiği aktarılmıştır (Dış Politika, 1988: s.5-6). Dış Politika dergisinde görüşlerine yer verilen isimler arasında Ahmet Taha, Atasoy Müftüoğlu, Burhan Bozgeyik, Cengiz Çandar, Toktamış Ateş, Ergun Balcı, Sami Kohen, Fahir Armaoğlu, Talat Halman, Metin Toker, Mehmet Metiner, Şükrü Hanioğlu, Nevzat Yalçıntaş, Zafer Atay gibi isimleri sıralamak mümkündür.

Takip ettiği editöryal çizgisi itibariyle Dış Politika, "Türkiye'de laik-Müslüman diyalogunu ve fikir alışverişini başlatma konusundaki en ciddi girişimlerden birini sunar" şeklinde tanımlamıştır. Dış Politika'nın Türkiye'nin laik ve İslam yanlısı tarafları arasında bir diyalogun geliştirilmesi adına önemli sonuçlara sahip olabilecek bir süreç başlattığı ifade edilmiştir. Dış Politika'nın aynı zamanda 1980 Darbesinin de etkisiyle İslamcı hareketin Türk siyaseti içerisinde daha ılımlı bir güç şeklinde tanımlanmasına da zemin hazırladığı belirtilmiştir (Sayarı, 2019: s.281-282).

Dış Politika dergisi sahip olduğu kapsamlı içeriği itibariyle uluslararası ve bölgesel sorunlara dair pek çok sorunun cevabını aramak için başvurulabilecek zengin bir kaynaktır. Derginin farklı ideolojik bakış açılarını okura aynı anda sunuyor olması da gelişmelerin etraflıca tahlil edilebilmesi ciddi bir katkı sağlanmaktadır. Bu bağlamda 1980-1990 arası dönem dergileri tarandığında, Türkiye'nin iki komşusu arasında uzun yıllar sürmüş olan Irak-İran Savaşı'nın Türkiye'deki yazarlar tarafından nasıl ele

Hülya Özkan- *Yazılı Basında Irak-İran Savaşı: Dış Politika Dergisi Üzerine Bir İnceleme* alındığının tespiti açısından Dış Politika dergisi incelenmesi gereken kapsamlı bir arşiv sunmaktadır.

Irak-İran Savaşı'nın dünyaya ve Türkiye'ye etkilerinin değerlendirildiği yazılara derginin birçok sayısında yer verilmiştir. Savaşın taraflarıyla ilişkili olarak dönemin çok konuşulan gelişmelerinden olan Şeytan Ayetleri ve Selman Rüşdi olayı da farklı birçok yazar tarafından ele alındığı görülmektedir. Bununla birlikte Dış Politika'nın Nisan 1989 tarihli sayısında ise İran İslam Devrimi'nin üzerinden 10 yılı aşkın bir süre geçmiş olmasına rağmen, devrimin aşamalarının ve aktörlerinin kapsamlı bir şekilde değerlendirildiği yazılara yer verilmiştir (Metiner, 1989: s.234).

Irak-İran Savaşı'na Kısa Bir Bakış

1979'da İran İslam Devrimi gerçekleşikten kısa bir süre sonra Irak'ta ise Saddam Hüseyin darbe ile ülke yönetimini ele geçirmiştir. Her iki ülke arasındaki rekabet uzun bir geçmişe dayanmakla birlikte 1980'de başlayacak olan Irak-İran Savaşı'na, Saddam Hüseyin'in İran'da kurulan yeni rejime karşı siyasetinin zemin hazırladığı söylenebilir. Savaşın başlamasına sebebiyet veren başat gelişme ise Irak'ın İran topraklarından Arapların yaşamakta olduğu Khuzistan Bölgesi üzerinde özerklik talep etmesi ve bölgedeki petrol kaynaklarından da pay istemesi olmuştur (Yari, 2010).

Savaşa zemin hazırlayan diğer sebepler arasında, İran'ın Irak'ın güneyinde yaşayan Şii nüfus üzerindeki etkisi ve olası bir devrim ihracı¹ Irak'ta Şii bir yönetimin oluşması için Şiiilerin kışkırtılması gösterilmektedir. Ayrıca İran'ın 1943'ten bu yana Kürtlere sağlamış olduğu destekle birlikte olası bir Kürt milliyetçiliği dalgası² ve İran İslam Devrimi'nin ardından Batılı ülkelerin özellikle de ABD'nin bölgedeki çıkarlarının tehlikeye girmesi nedeniyle Irak'ı İran'a karşı kışkırtması gibi nedenler de savaşa zemin hazırlamıştır (Süleymani Kha, 2015).

Irak'ın 1980'de İran'a saldırısı ile başlayan savaşta Irak, savaşın ilk yıllarında İran'ın sınırlarına girmiş olsa da İran'ın iç bölgelerine kadar ilerleyememiştir. Irak'ın saldırılarına karşın İran'ın güçlü bir taarruz sergileyememesi durumu da savaşın uzun bir süre sürmesinde neden olmuştur. Irak savaş sürecinde Khuzistan'da isyan başlatarak özerlik sağlamayı ve almak istediği toprakları ele geçirmeyi başaramamıştır. Savaş

¹ İran İslam Devrimi; Libya, Tunus, Irak, Lübnan, Afganistan, Mısır ve Türkiye gibi Müslüman ülkelerin İran ile ilişkilerini doğrudan etkilemiştir. Ayetullah Humeyni'nin İran'daki devrimin İslami kimliğine işaret ederek, tüm Müslüman ülkeleri bu yönüyle etkileyebileceğine ilişkin açıklamalarda bulunması, Türkiye'de devrim ihracı düşüncesinin yaygınlık kazanmasına güçlü bir zemin hazırlamıştır. Ayrıca, "Biz Müslüman bir millet olsun istiyoruz. Mısır, Irak ve Türkiye'deki Müslümanlar için de İslami ve adil bir rejimin olmasını istiyoruz" (Humeyni, 1984: s.50-57) şeklindeki sözleri de devrim ihracıyla birlikte Türkiye'deki rejim açısından tehdit olarak görülmeye başlanmıştır. Buna karşın Ayetullah Humeyni sonrası dönemde ise devrim sürecinin önemli ideologlarından Abdulkerim Suruş, "Ben İran İslam Cumhuriyeti gibi bir din devletinin, bütün dünyayı İslam'a ve İslam devletine döndürmek gibi bir niyetinin olduğuna (ya da olması gerektiğine) inanmıyorum. Atılacak ilk adım, dünyanın dört bir yanındaki dini düşüncüyü -her ne tür olursa olsun- desteklemek ve ona saygı göstermek olmalıdır..." (Nemehaye Ferheng, 1992: s.10) şeklindeki sözleri ile "devrim ihracı"na dair görüşlerini dile getirmiştir.

² Devrim sürecine gelindiğinde Kürt gruplar Şah'a karşı ayaklanmalar ve protestolar başlatmıştır. Şah'ın fermanı ile ayaklanmalar bastırılmaya çalışılmıştır. Bu süreçte Kürt siyasi partiler özellikle Hizbi Demokrat Kürdistan aktif bir rol oynamıştır. Devrimin ardından ise özerklik talebinde bulunmuşlardır (Rigiderakhshan, 2020: s.60). Yoğun bir Kürt nüfusun yaşadığı İran'da olası bir Kürt ayaklanmasının Türkiye sınırları içerisine de sıçrama ihtimali Türkiye'nin endişe nedenlerinden olmuştur.

Hülya Özkan- *Yazılı Basında Irak-İran Savaşı: Dış Politika Dergisi Üzerine Bir İnceleme* sürecinde İran henüz bir devrim yaşamış ve yeni bir yönetim, düzen sağlanma çabası içinde olmuştur. İran, yeni bir düzen kurma sürecinde olmasına rağmen kendi iç güvenliğini sağlayabilmiş ve kışkırtılmaya çalışılan mezhepsel-etnik gruplar arasında güçlü bir birliktelik sağlayabilmiştir (Rebiyi & Muhammedpur, 2017: s.47-74).

Saddam Hüseyin rejimi savaş sürecinde çeşitli kimyasal silahlar kullanmış ve çok sayıda İranlı sivilin ve askerinin hayatını kaybetmesine neden olmuştur. Savaş devam ederken ise hem ABD hem de Sovyetler kesin bir tavır ortaya koymamakla birlikte taraf devletlere silah satmayı sürdürmüşlerdir. Irak'ın, İran'daki petrol bölgelerine saldırmasının Avrupalı ülkeleri ve ABD'yi olumsuz yönde etkilemesiyle savaşın bitmesi için girişimler söz konusu olsa da savaş kısa sürede sonuçlandırılmamıştır. 8 yıl devam eden savaşta Irak ve İran'da çok sayıda insan ölmüş ve her iki ülkenin ekonomileri çökme noktasına gelmiştir. 8 yılın ardından 1988'de imzalanan ateşkes ile iki ülke arasındaki savaş sonlandırılmıştır (Yari, 2010).

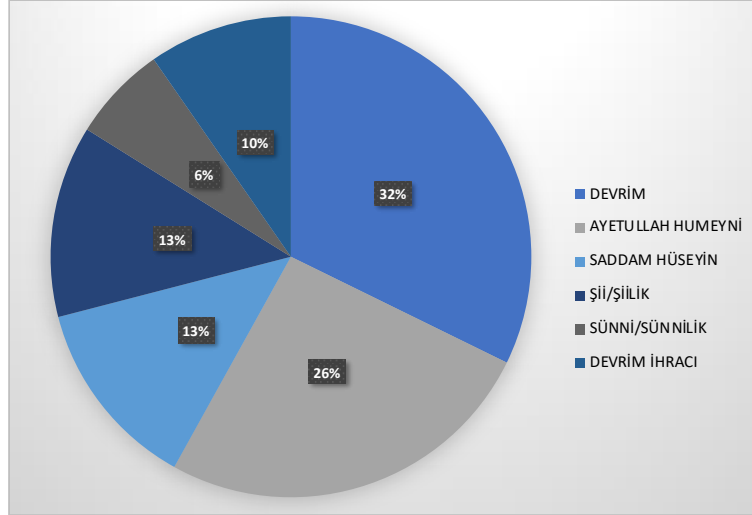
Savaşta tarafsız bir tutum sergileyen Türkiye hem Irak ile hem de İran ile özellikle ekonomik temelli ilişkilerini sürdürmeye devam etmiştir. Uzun yıllar süren Irak-İran Savaşı, hem dünya da Ortadoğu ülkelerinin birbirleri ile olan ilişkilerinde önemli etkilere neden olmuştur (Pehlivanoglu, 2004: 87). Dolayısıyla Türkiye'nin süreçteki tavrının ve Türkiye'nin Irak ve İran ile olan ilişkilerini daha anlaşılır olabilmesi için, dönemin basın-yayın organlarının savaşa ve savaşın taraflarına dair tutumlarının tahlili önem arz etmektedir.

Dış Politika Dergisinde Irak-İran Savaşı'na İlişki Değerlendirmeler

Çalışma kapsamında Dış Politika dergisinin sayıları incelendiğinde görüşlerine yer verilen isimlerin ve dergi yazarları tarafından kaleme alınan yazılarda Irak-İran Savaşı'nın aktarıma biçimi, savaşın taraflarına karşı yaklaşım, savaşın ana aktörleri olan Ayetullah Humeyni ve Saddam Hüseyin'in konumlandırılması ve savaşın nedenlerini hangi gerekçeleri ile açıklanmaya çalışıldığı tespit edilmeye çalışılmıştır.

Dış Politika dergisinin sayıları incelendiğinde özellikle savaşın hemen bitimine rastlayan süreçte savaşa ilişkin çok sayıda değerlendirmenin yapıldığı makale ve röportajlara yer verildiği görülmektedir. 1988'in Mart sayısından itibaren savaşın adeta masaya yatırıldığı, nedenlerinin ve taraflarının derinlikli olarak tahlil edildiği metinler karşımıza çıkmaktadır. Dış Politika'da Mart 1988'de ve 1988 Temmuz sayısında, 1988 Ekim sayısında ve 1989 Nisan sayısında savaşa dair kapsamlı değerlendirmelerin yapıldığı görülmektedir. Yine diğer sayılarda da İran'da devrim ardı süreçte yaşanan gelişmelere ilişkin yazılar kaleme alınırken savaşa ilişkin değerlendirmelere rastlanmaktadır. Sözü edilen bu metinlerin ana teması Irak-İran Savaşı olmaması sebebiyle çalışma kapsamına dahil edilmemişlerdir.

Doğrudan savaşın konu edinildiği metinler incelendiğinde savaşın İran'da gerçekleşen devrimin ihraç edilmesinin önüne geçmek amacıyla başlatıldığı görüşünün ileri sürüldüğü ve savaşın özellikle belli çevrelerce Sünnilik ve Şiilik temelli tartışmalar üzerinden temellendirilerek okurlara aktarıldığı dikkat çekmektedir (Çandar, 1988: s.223-225). Ayrıca Irak-İran Savaşı'nın emperyalizm ve devrim ihracı konuları ile birlikte ele alındığı görülmektedir.

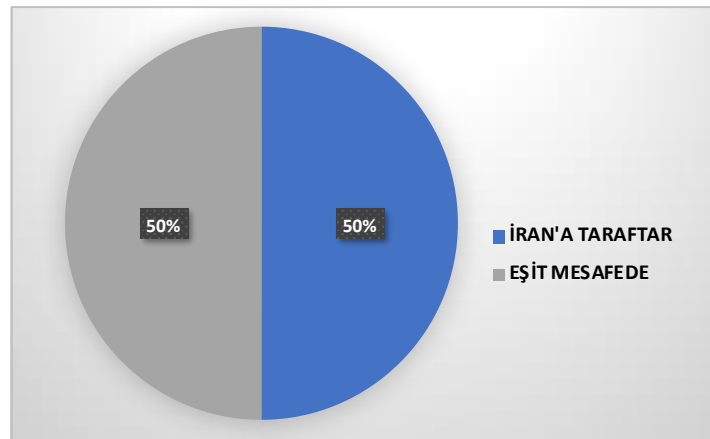
Şekil 1. Irak-İran Savaşı konulu metinlerde sıklıkla geçen ifadeler

Savaşın konu edildiği metinlerde geçen ifadelerle bakıldığında “devrim” ve “Ayetullah Humeyni” ifadelerinin sıklıkla tekrar edildiği dikkat çekmektedir. Söz konusu ifadelerin ön plana çıkması savaş sürecinin Ayetullah Humeyni liderliğinde, İran İslam Devrimi ve sonuçları ekseninde ele alındığının önemli göstergelerindedir.

Savaşın Sünnilik ve Şiilik ekseninde ele alınarak tahlil edildiği metinlerde ise savaş sürecinde bölgedeki Arap ülkelerinin özellikle de Suudi Arabistan’ın İran’a yönelik ırkçı söylem ve tutumları kışkırttığı, aynı zamanda Şia ve ehli Sünnet arasındaki ihtilafları yeniden gündeme getirmeye çalıştığı şeklindeki görüşlere ağırlıklı olarak yer verilmiştir (Dilipak, 1988: s. 220).

Savaşın Taraflarına Yaklaşım ve Tarafların Türkiye ile İlişkileri

Dış Politika dergisinde Irak-İran Savaşı’nın konu edinildiği metinler incelendiğinde sürecin sıklıkla İran tarafı üzerinden bir değerlendirme yapılarak aktarıldığı görülmektedir. Savaşın taraflarına dair bir değerlendirme yapıldığında metin içeriklerinde %50 oranında İran’a taraftar olduğu, arda kalan %50’lik kesimi oluşturan metinlerde ise savaşın hiçbir tarafının desteklenmeden sürecin aktarılmaya çalışıldığı görülmektedir. Ayrıca Irak’a taraftar olunan ya da Irak’ın desteklendiği hiçbir metne Dış Politika dergisinde rastlanmamıştır.

Şekil 2. Savaşın taraflarının desteklenme oranları

Hülya Özkan- *Yazılı Basında Irak-İran Savaşı: Dış Politika Dergisi Üzerine Bir İnceleme*

Bu bağlamda metin içerikleri incelendiğinde sıklık analizlerinde de İran ifadesinin Irak ifadesine kıyasla metinlerde daha fazla zikredilmesi de yine savaşın taraflarına ilişkin derginin ve özellikle de yazarların tutumuna ilişkin önemli bir bilgi sunmaktadır.

Metin içerikleri incelendiğinde, Ahmet Taha imzalı “İran-İrak Savaşı ve...” başlıklı yazıda yazar, savaşa dair değerlendirmesinde İran’da yaşanan devrim sürecine atıfta bulunarak başlamıştır. Ahmet Taha, devrime dair olumlu şekilde yorumlanabilecek bakış açısıyla İran’ın atlattığı badirelerin ekonomik boyutuna işaret ederken “halen dış borcu olmaya tek ülke” ifadelerine yer vermiş ve İran’a karşı verilen savaşta Irak’ın ekonomisinin tükenme noktasına geldiğini belirtmiştir. Körfez ülkelerinin de ekonomik olarak ciddi bir sorunla karşı karşıya kaldığına değinen Taha, savaşın ilk yıllarında önemli ölçüde kaynakların Amerikan silah tüccarlarına kazandırıldığını ve böylelikle ekonomilerinde ciddi bir tıkanmasının söz konusu olduğunu aktarmıştır. Savaşın İran tarafından sonlandırılmamasının ise mümkün görünmediği, bunun İran’da bir iç hesaplaşmaya yol açacağı şu ifadelerle yer verilmiştir; “Bunca can niye verilmişti... Savaşı bitirmek, İran’da bir iç hesaplaşmayı gündeme getirebilirdi... Kaldı ki böyle bir şey, Mehdi’lik inancına sıkı sıkıya bağlı ve Mehdi beklentisi içindeki İran halkının duygularına da ters düşecekti... Ne Kerbela vardı ne de Kudüs’e varılmıştı gelinen yerde. Ne de Saddam rejimi devrilebilmişti...” (Taha, 1988: s. 152-157).

Ahmet Taha ayrıca “İran, savaşın şartlarında bile olanca olumsuzluklara rağmen varlığını ve gelişimini sürdürmeye devam ediyor” ifadeleri ile savaşın taraflarından olan İran’ın askeri, ekonomik, sanayi, bilimsel ve kültürel anlamda önemli ilerlemeler sağladığına ayrıntılı bir biçimde yer vererek İran tarafına dair olumlu bir tablo çizmiştir. Hakeza, “ABD’nin ülkedeki şahlık yanlıları ile iş birliği yaparak tertiplemediği planların çoğu da başarısızlıkla sonuçlandı. Tüm beklentilere rağmen İran devrimini ayakta kalmayı başardı. Sabotajlar, Beni Sadr’ın cumhurbaşkanlığından ayrılması, Şeriatmedari sorunu, Halkın Mücahidleri ile ihtilafa düşülmesi gibi bunalımlar da bir ölçüde atlatıldı. Ülkeden ayrılan 5 Milyona yakın insanın kaçırdığı servete rağmen ekonomisi çöküp krize girmedi. Savaş şartlarına rağmen var olmaya devam etti.” şeklindeki değerlendirmesinden de görüleceği üzere İran tarafını destekleyici bir yaklaşımla beraber, savaş sürecinin ve İran iç siyasetindeki gelişmelerin devrim ile ilişkilendirildiği saptanmaktadır (Taha, 1988: s.152-157). Bununla birlikte savaş sürecinde İran’ın diplomatik performansı konusunda değerlendirmede bulunan Ahmet Taha, İran yönetiminin “fevkalade bir diplomatik performans göstererek” bölgedeki tüm farklı dengeleri önceden fark edip tepkilerini ayarlayabildiğini ileri sürmüştür.

Hasan Hüseyin Ceylan’ın Fehmi Kuru ile gerçekleştirdiği “Körfez Üzerinde Oyunlar ve İran-İrak Savaşının Geleceği” başlıklı röportajında, Fehmi Kuru savaşın seyri içerisinde dikkat çeken önemli hususun Amerika ve Sovyetler Birliğinin İran’ın üstün olmasını kesinlikle istemedikleri ve İran’ın üstün olduğu anlaşılacak noktalarda da ikisinden birinin müdahalesinin söz konusu olduğunu ileri sürmüştür. Kuru ayrıca İran’ın fırkateynlerini batırması için Irak’ın Tahran’a gönderdiği füzelerin çoğunun Sovyetlere ait olduğu bilgisine yer vermesi de savaşın taraflarının ilişkili oldukları ülkelerin anlaşılması ve taraflara dair çizilen imajın anlaşılmasını kolaylaştırmaktadır.

Fehmi Kuru, savaş sürecinde Irak’ın üstünlüğünün sağlanması için Suud’un verdiği desteği ise 1988 Haccında meydana gelen olaylarla ilişkilendirmiştir. Kuru, Suudi Arabistan’ın müttefiki olduğu Amerika’yı tahrik ve teşvik ederek İran’ın Suud’a hacı gönderemeyecek hale gelmesini amaçladığını, Irak’a askeri ve ekonomik yardımlarının hacimli olarak arttırılarak İran’la olan savaşını kızıştırmak istediğini ve İran’la hac öncesi

Hülya Özkan- *Yazılı Basında Irak-İran Savaşı: Dış Politika Dergisi Üzerine Bir İnceleme* resmi, diplomatik ilişkilerini keserek İran'ın hacı göndermesini resmen engellemeyi hedeflediğini ifade etmiştir. Fehmi Kuru'nun ileri sürdüğü gerekçeler göz önünde bulundurulduğunda süreçte İran'ın başat aktör olarak konumlandırıldığı, İran'ın mücadelesine karşılık Irak'ın bölge ülkelerden yoğun destek aldığı sonucuna varılmaktadır (Kuru, 1988).

Savaşın Türkiye ile ilgili boyutu konusunda ise, İran İslam Devrimi'nden bu yana her an sıcaklaşabilecek olan bir Kerkük senaryosunun olduğuna dikkat çekilmiştir. Kuru Kerkük senaryosuyla kastettiği ilişkiyi ise şöyle açıklamıştır; "Kerkük Senaryosu şu, Kerkük'te Türkler bulunmaktadır. Bunlar o bölgede kurulacak bir başka devletin hükümranlığı altına girerse sorunlar çıkabilir. Öte yandan Kerkük ve Musul petrollerinde Türkiye'nin tarihsel hakları var. Bir diğer yandan "petrol boru hattı" dolayısıyla bölge Türkiye'nin hayatîyet damarları arasındadır." İfade edilen sebepler nedeniyle savaş sürecinde Türkiye'nin tutumu "Irak'ın ve Saddam'ın devrilmesine ABD ve bütün Batının rızası olmadığından dolayı, Türkiye, Irak'ın devrilmemesine bu senaryo gereği katkıda bulunmuş olacaktır" şeklinde özetlenmiştir (Kuru, 1988).

Yapılan değerlendirmelerde İran tarafının ekonomik ambargolar ile köşeye sıkıştırılması ve İran'da iç siyasette, yönetimde pragmatist kanadın daha etkin olması yönündeki beklentilerin ön plana çıktığı sonucu belirginlik kazanmaktadır. Bununla birlikte "İran'ın savaşı kendi isteği ile bitirebileceği ve barışa yanaşacağı" ve Irak tarafı için ise "Saddam'ın ve Irak'ın İranlılar tarafından devrilmesi" beklentisinin dile getirilerek savaşın taraflarına yönelik tutum açıkça belirtilmiştir.

Fehmi Kuru'nun "İran alışlagelmişin ötesinde bir devlet. (...) En zor zamanlarında bile daha da güçlenen bir devlet gibi İran" şeklindeki ifadeleri İran'a yönelik bakış açısını yansıtırken, "Süper güçler İran'ın galibiyetini kesinlikle istemedikleri gibi, savaşın bitmesini de istememektedirler. Dolayısıyla Irak'ın kesin bir darbesi de söz konusu değildir" değerlendirmesi ise savaşın sonuçlarının anlaşılması açısından önem arz etmektedir. Kuru ayrıca her ne kadar devrim ve 8 yıldır savaşta olması sebebiyle İran ile ilgilenilmesinin tabî olduğunu fakat "İran kendine ait işleri en iyi bir şekilde kendisinin bileceği ve kendilerinin kararıyla yaptıkları bir iş ister barış ister savaş olsun ülke dışındakiler fazlaca ilgilendirmemelidir" çıkarımında bulunmuştur (Kuru, 1988).

Hasan Hüseyin Ceylan'ın Fehmi Kuru'ya yönlendirdiği sorulara bakıldığında ise sorularda İran'ın ana aktör olarak konumlandırıldığı, Irak tarafına dair İran'a kıyasla az yer verildiği ve derinlemesine tahlillerin yapılmadığı da görülmektedir. "Peki bu gelişmelerden sonra İran bölgede nasıl bir strateji izleyebilir?" sorusu söz konusu tutumu örneklendirebilmektedir. Savaşın taraflarından İran'ın Türkiye ile ilişkileri konusunda ise "her ne kadar zaman zaman Türkiye basınının bu ilişkileri zedeleyici ve ortalığı bulandırıcı" yayınlar yapmalarına karşın ilişkilerin karşılıklı anlayış içerisinde çok iyi bir şekilde devam ettiği bilgisine yer verilmiştir.

Abdurrahman Dilipak'ın kaleme aldığı "İran-Irak Savaşı Bitti Mi?" başlıklı yazısında Türkiye'nin "Irak kuvvetlerinin Irak Kürdistanı'nda özellikle Barzani yanlısı kuvvetlere karşı Napalm ve kimyasal silahlarla giriştiği saldırılar sürerken Türkiye'ye 150 bine yakın peşmergenin sığınması ile, Türkiye de dolaylı olarak soruna taraf olan ülkeler arasına girdi" değerlendirmesiyle, savaşın Türkiye'ye etkilerine dair bir aktarımda bulunmuştur.

Hülya Özkan- *Yazılı Basında Irak-İran Savaşı: Dış Politika Dergisi Üzerine Bir İnceleme*

Savaşın uzun yıllar sürmesi, bölge ülkeleri üzerinde bıraktığı etkinin anlaşılması Dilipak'ın, "Hala hiç kimse bölgede bu savaşın gerçekten bitmiş olduğuna tam olarak inanmıyor. Savaşı var kılan şartlar ortada durup dururken ve ne İran ne de ABD bölgedeki iddialarından vazgeçmemişken savaşın sona ermesi arizi bir durum izlenimi veriyor" (Dilipak, 1988: s. 220-225) şeklindeki değerlendirmesi dikkat çekicidir. Zira değerlendirmede savaşın tarafları olarak İran ve ABD'nin konumlandırılması Irak'a edilgen bir pozisyon çizerken aynı zamanda İran'ın ise çeşitli iddiaları sebebiyle savaşa girdiği görüşü ön plana çıkarılmaktadır.

Dış Politika dergisinin gazeteci-yazar Cengiz Çandar ile gerçekleştirdiği röportajında savaşın kaybedeni sorulduğunda Çandar, Güvenlik Konseyi'nin 598 sayılı kararını kabul etmesiyle İran'ın yenilgiye uğradığı değerlendirmesinin "günlük gazeteciliğin sabırsızlığı" şeklinde görülebileceğini savunmuştur. Çandar, savaşa ilişkin gelişmelerin daha karmaşık olduğunu belirterek, savaşın ortaya koyduğu sahnenin doğru okunması gerektiğini şu sözler ile ifade etmiştir; "Bana kalırsa, 1982 Haziranından beri savaş İran ile Irak arasında cereyan etmiyordu. İran-Irak Savaşı 1982 yılında İran'ın Hürremşehr'i geri alması ve savaşta Irak topraklarına taşınmasıyla İran lehine sona ermişti. Bilindiği gibi savaş 1980'de başladı. İki yıl sonunda İran, Irak'ı yenmiştir" (Çandar, 1988: s. 225). Çandar'ın değerlendirmelerinden de anlaşılacağı üzere İran tarafı için güçlü bir imaj çizimi söz konusu iken, Irak ise savaşta yenilgiye uğrayan taraf şeklinde aktarılmıştır.

Ebulhasan Beni Sadr ile yapılan röportajda ise ateşkes kararı ve İran iç siyasetindeki aktörlerin tutumu birlikte ele alınmış ve Ayetullah Humeyni'nin alınan karardan Rafsancani'yi sorumlu tuttuğu bilgisine yer verilmiştir. Öte yandan savaşa karşı tavır alan Mehdi Bazergan akımının gelecekteki rolü için ise Beni Sadr, "Bazergan, düzene karşı mesafesini korursa İran'da geleceği vardır. Halka dayanan ve siyasi bir güç sayılabilecek bir grubu vardır" değerlendirmesinde bulunmuştur (el-Üsbü, el-Arabi 1988'den Akt., Dış Politika, 1988).

Mehmet Metiner'in kaleme aldığı "Harb-i Kimya'nın' veya Kürt Sorununun Düşündürdükleri" başlıklı yazıda ise Irak-İran Savaşı'nın ateşkesle sonuçlanması halinde Saddam Hüseyin'in Kürt peşmergelerle kesin bir hesaplaşmaya girişeceği ve "Kürt Sorununu" kendi lehine çözümlenmeye yöneleceği çıkarımında bulunularak, ateşkesteki sonraki olası senaryolara ve gelişmelerin Türkiye'ye etkilerine dair değerlendirmelere yer verilmiştir (Metiner, 1988: s. 229-232).

Dış Politika dergisinin Nisan 1989 tarihli sayısında "Barış Sürecinde İran-Irak" üst başlığı ile birlikte İran ve Irak Büyükelçiliklerinin alınan ateşkes kararının ardından yapmış oldukları açıklamalara herhangi bir editöryal müdahalede bulunmadan yer verilmiştir (Dış Politika, 1989: s. 72). Aynı sayıda yer verilen açıklamaların ardından ise Cengiz Çandar ile gerçekleştirilen röportaj "İran Uluslararası Statüko İle Uzlaşmak Zorunda Kaldı" başlığı tırnak içerisinde kullanılarak okurlara aktarılmıştır.

Çandar, 1989'da kendisiyle gerçekleştirilen bir röportajda ise galibin İran olmadığını, "berabere kaldıklarını" ifade etmiştir. Savaşın bir futbol müsabakası olarak düşünüldüğünde Irak'ın uluslararası statükoyu temsil ettiğini söyleyen Çandar, Irak'ın İran'ı, İran'ın ise Irak'ı yenemediğini ve berabere kaldıklarını ve bu beraberliğin ise İran lehine olmadığını, İran'ın "şampiyonluğu kaçırdığı" ve Irak'ı ise "küme düşmekten kurtardığını" belirtmiştir. Savaşın ateşkesle sonuçlanmasını İran'ın uluslararası statükoyla uzlaşmak zorunda kaldığının belgesi şeklinde değerlendiren Cengiz Çandar,

Hülya Özkan- *Yazılı Basında Irak-İran Savaşı: Dış Politika Dergisi Üzerine Bir İnceleme* İran'ın uluslararası statüko tarafından barışa ya da "berabere kalıcı" bir sonuca razı ettirildiğini ifade etmiştir.

"Barış Sürecindeki İran-İrak" hususunda Türkiye'nin rolüne dair ise, Türkiye'nin NATO ya da Amerika'nın talimatlarını uygulayan o kadar pasif bir ülke kanaatinde olmadığını belirtmiş ve belli fonksiyonların olduğunu kabul ettiğini fakat bunundan şüphe duyduğunu, bu sebeple kesin bir ifadeye bulunamayacağını söylemiştir. Bu konuda Türkiye'de basın yaklaşımını eleştiren Çandar, Türkiye'de basının hayal gücünün zaman zaman gerçeklerle fazla ilgilenen bir sektör olmadığını belirtmiş ve NATO'da Türkiye'ye biçilmek istenen rollerin İran-İrak Savaşı ile doğrudan ilgili olmayacağını savunmuştur (Dış Politika, 1989: s. 72-78).

Toktamış Ateş ile gerçekleştirilen röportaj ise "Batılı Ülkeler ve İsrail İslam Devriminin Yayılmasını İstemiyor" ifadesi tırnak içinde kullanılmadan doğrudan metnin başlığı olarak dergide yer verilmiştir. Irak'ın umudunun İran'daki İslam rejimini devirmek ve İran'ı parçalamak olduğunu belirten Ateş, Irak'ın özellikle Azerilerin ve Kürtlerin yaşadığı Khuzistan bölgesinde İran'ı devireceğini zannettiğini, fakat beklentilerin karşılık bulmadığını paylaşmıştır (Ateş, 1989: s. 78-82).

8 yıl süren savaşın ardından İran ile Irak arasındaki ateşkes kararının bir "nefes alma süreci" olabileceği değerlendirmesinde bulunan Şükrü Hanioglu, "Benim tahminim eğer iki taraftan birinde bir rejim değişikliği olmazsa yani aynı yönetim biçimleri devam ederse kili sorunların hali son derece güç... çünkü her iki tarafın gerek İran ve gerekse Irak'ın niyetleri bir uzlaşma değil, karşılıklı birbirlerini yok etmek." şeklindeki ifadeleri paylaşmıştır (Hanioglu, 1989: s. 82-85).

İleri sürüldüğü üzere Şattül Arap su yolu sorunu sebebiyle çıkmadığını ifade eden Atasoy Müftüoğlu, savaş süresinde savaşın taraflarına dair ortaya çıkan tablonun savaşın asıl nedeninin "kuşkusuz İslam Devrimi'ni yıkmak" olduğunu açıkça gösterdiğini savunmuştur. Müftüoğlu, "bütün emperyalist bloklar ve müttefiklerinin Irak'ın düşmemesi konusunda olağanüstü çabalar sarfettiklerini, Arap Birliği'nin İslam Devrimi'nin yıkılması ve Irak'ın ayakta kalabilmesi için her türlü maddi fedakarlığı üstlendiğini" belirtmiştir (Müftüoğlu: 1989: s. 85).

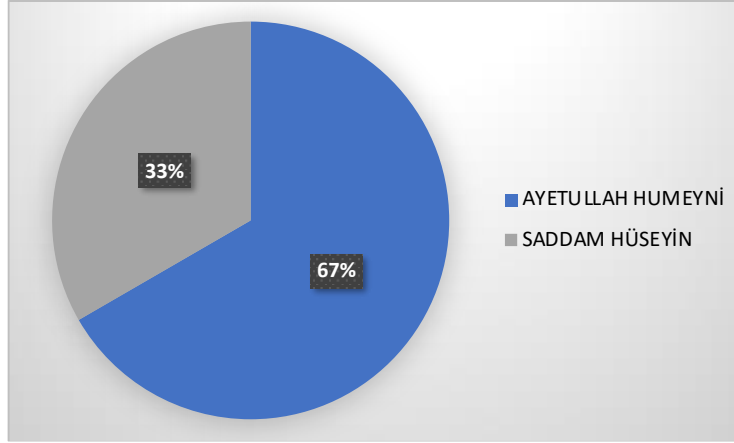
"İran'a karşı yönelik bir hareket" ile savaşın başladığını ifade eden Nevzat Yalçıntaş, İran'a karşı başlatılan savaşın yalnızca Irak'ın kendi görüşü olmadığını, İran'a karşı güdülen Batılı politikaların bir neticesi olarak savaşın ortaya çıktığı şeklinde görüş bildirmiştir. Bununla birlikte "savaş Irak'ın şahsi kararıdır, kışkırtma olmamıştır" demenin gerçeklikten uzak düşmek olacağını belirten Yalçıntaş, Irak-İran Savaşı'nın arkasında teşvikçilerin olduğunu ileri sürmüş ve "her iki kardeş toplumlarının 'harp sahası' haline gelmelerine yol açılmıştır" değerlendirmesinde bulunmuştur. Yalçıntaş ayrıca barış sürecinin tüm dünyayı sevindirirken, İsrail yetkililerinin ise bu durumun İsrail'in aleyhine olduğunu açıkça belirttikleri bilgisine yer vermiştir (Yalçıntaş: 1989, 90).

Saddam Hüseyin ve Ayetullah Humeyni'nin Ana Aktör Olarak Konumlandırılması

Savaş sürecinin değerlendirildiği metinlerde savaşın taraflarına ilişkin yaklaşımın tahlili açısından her iki ülke liderinin de metin içeriklerinde konumlandırılma biçimleri sürecin taraflarına ilişkin tutumun tespiti açısından önemli göstergeler sunmaktadır. Bu bağlamda metinlerde ana aktör olarak Saddam Hüseyin'in mi yoksa Ayetullah

Hülya Özkan- *Yazılı Basında Irak-İran Savaşı: Dış Politika Dergisi Üzerine Bir İnceleme* Humeyni'nin mi yer verildiği, her iki ülke liderine karşı kullanılan unvan ve sıfatların neler olduğu üzerinde durulmuştur.

Irak-İran Savaşı'nı konu edinen metinlerde sıklıkla Ayetullah Humeyni'nin isminin geçtiği ve Ayetullah Humeyni'nin savaş sürecindeki açıklamalarına yer verildiği görülmektedir. Bununla birlikte taraflar ifade edilirken de Ayetullah Humeyni için "İran'ın lideri", "devrimin lideri", "İmam" gibi tanımlamalarda bulunulurken, Saddam Hüseyin'e yönelik benzer yüceltici ve destekleyici şekilde kodlanabilecek ifadelere yer verilmediği saptanmıştır. Hatta çoğu metinde yalnızca Ayetullah Humeyni'den söz edilmiş, Saddam Hüseyin'e hiçbir şekilde yer verilmemiştir.

Şekil 3. Metinlerde Ayetullah Humeyni ve Saddam Hüseyin'e yer verilme oranları

Metinler incelendiğinde Saddam Hüseyin ve Ayetullah Humeyni'den söz edilme, yer verilme oranlarında ciddi bir fark olduğu görülmektedir. Metinlerin %67'sinde Ayetullah Humeyni'den söz edilirken, %33'ünde Saddam Hüseyin'e yer verildiği tespit edilmiştir.

Dış Politika dergisinin Mart 1988 tarihli sayısında Ahmet Taha kaleme aldığı yazısında, savaşın taraflarından yalnızca Ayetullah Humeyni'den söz etmiş ve İran tarafının savaştaki performansı üzerinden bir değerlendirmede bulunmuştur. İran tarafı üzerinden ele alınan süreç değerlendirilirken, Saddam Hüseyin'e ya da Irak'a ilişkin olumlu şekilde kodlanabilecek herhangi bir ifadeye yer verilmediği görülmektedir (Taha, 1988: s. 152).

Dilipak'ın kaleme aldığı "İran-İrak Savaşı Bitti Mi?" yazısında ise savaşın tahlili yapılırken ağırlık olarak İran ve ABD arasındaki ilişkinin bölgeye yansımaları şeklindeki değerlendirmeler ön plana çıkarılmıştır. Bu tür değerlendirmeler savaşın ana aktörleri olarak İran ve ABD'nin konumlandırılmasına zemin hazırlamıştır. İran tarafından söz edilirken "İmam Humeyni silahlı kuvvetler genel komutanlığını Rafsancani'ye verdi" ifadesi ile Ayetullah Humeyni için güçlü lider imajı çizildiği görülmektedir. Buna karşın Irak tarafına dair bilgilere yer verilirken ise Irak'ın kimyasal saldırılarda bulunduğu, sivilleri katlettiği bilgisi paylaşılmış ve Saddam Hüseyin'in "liderliğini destekleyici", ön plana çıkaran herhangi bir ifadeye yer verilmeden, "Irak kuvvetleri" ifadesi kullanılmıştır (Dilipak, 1988: s. 220-225).

Savaşın taraflarının konumlandırılması hususunda Dilipak'ın ateşkes konusunu değerlendirirken kullandığı, "İmam Humeyni, durumu değerlendirdikten sonra 'zehir içmekten de beter' diye açıkladığı kararını açıkladı. Ateşkes kabul edilmişti. Humeyni, bu durumu Hudeybiye müsâlahasına benzetiyordu. (...) İmamın kararı üzerinde yüzbinlerce

Hülya Özkan- *Yazılı Basında Irak-İran Savaşı: Dış Politika Dergisi Üzerine Bir İnceleme* insan Tahran sokaklarında kararlılık ve bağlılık gösterilerine katılacaktı. Irak halkı ise olanlardan habersiz sokaklara dökülerek bayram yapıyordu.” şeklindeki ifadelerden anlaşılmaktadır. Dilipak, Saddam Hüseyin için ise, “Saddam Hüseyin tam kendini zaferin eşliğinde saydığı bir zamanda füzeleri ile yalnız kalmıştı.” değerlendirmesine yer vermiştir. Yazarın savaşın taraflarından söz ederken kullanmayı tercih ettiği sıfatlar göz önünde bulundurulduğunda; ateşkes ile birlikte Ayetullah Humeyni’yi halkı tarafından desteklenen, yüceltilen bir lider şeklinde konumlandırılırken; buna karşın Saddam Hüseyin için benzer görüşlere yer verilmemiş ve Irak tarafının yalnız ve güçsüz şeklinde konumlandırıldığı görülmektedir (Dilipak, 1988: s. 220-225).

Savaşın taraflarına dair değerlendirmede bulunan Toktamış Ateş, İran’ın kendi kaynaklarını petrolünü, olanaklarını tükettiğini; Irak’ın ise giderlerinin, zararlarının Kuveyt, Arabistan ve diğer ülkeler tarafından paylaşıldığını, savaş sürecinde bu ülkelerin Irak’ı açıkça ve resmi olarak desteklerini, Batılı ülkelerin ise “Irak’a el atından yardım” sağladıklarını ifade etmiştir (Ateş, 1989: s. 78-82). Atasoy Müftüoğlu’nun savaşın taraflarına ilişkin yaklaşımı göz önünde bulundurulduğunda ise Irak için “uluslarüstü irade tarafından savaşa memur tayin edildiği” değerlendirmesinde bulunurken; İran için ise, “bütün dünya tarafından yalnız bırakıldığı halde tek kuruş olsun yardım almadığı ve Müslüman halkın engin fedakarlıklarıyla savaşı sürdürdüğü” şeklindeki ifadeler yer verdiği görülmektedir (Müftüoğlu, 1989: s. 85-90).

Nevzat Yalçıntaş, savaşın taraflarına “eşit mesafede” şeklinde değerlendirilebilecek bir tutum sergilemiş ve taraf tutmak yerine “dürüst bir tavra girerek, meselelerimizi kendimiz halletmeliyiz” şeklinde uyarılarda bulunmuştur. Yalçıntaş, İran ve Irak arasında sağlanması istenen barış süreci konusunda “Bu hususta başta Türkiye olmak üzere diğer İslam ülkelerine görev düşmektedir. Bizlerin, Müslümanların vazifesi bu işe Batılıları ve Amerika’yı sokmak yerine meselelerimizi kendimizin çözmesidir” ifadelerine yer vermiş ve bu hususta Türkiye’deki basının tavrını eleştirmiştir. Çok az sayıdaki basın yayın organının itidalli davrandığını belirten Yalçıntaş, basın yayın organlarının savaş sürecindeki tavrına dair, “Taraflardan birini üstün çıkarıp, diğerini haksız ve kötü göstermeye kadar işi vardırırlar olmuştur. Lafı dolaştırıp İran’a çatan, İran’a karşı bir düşmanlık meydana getirmek isteyen, diğer yandan Irak’a dair, Kerkük’e dair senaryolar yazan bir menfi üslupla hareket etmektedirler” değerlendirmesinde bulunmuştur (Yalçıntaş, 1989).

Devrim İhracı ve Irak-İran Savaşı İlişkisi

Irak-İran Savaşı’nın tahlil edildiği metinler incelendiğinde savaşın devrim ihracı konusuyla birlikte sıklıkla ele alındığı görülmektedir. Savaşın devrim ihracının önünü kesmek için başlatıldığı yönündeki bakış açısıyla aktarıldığı röportaj ve makalelerde, İran’ın bölgedeki olası devrim ihracını engellemek isteyen tarafın uluslararası statüko³

---

³ Anti-empyralist bir kimliğe sahip olan “devrim”in bölgedeki diğer ülkelere yayılmasıyla ABD’nin bölgedeki çıkarlarının ciddi bir şekilde etkileneceği öngörülmüş ve Irak-İran Savaşı sürecinde ABD Basra Körfezi bölgesine yeniden dönmüştür. Bazı Arap ülkelerine ait topraklarda askeri üsler kurulmasına dair de vaatlerde bulunulmuştur. ABD’nin asıl amacı bölgede tek bir kazanan ilan etmeden bir savaşın sürdürülmesi gerektiği yönünde olmuştur. Bununla birlikte ABD stratejisini tekrar kurarak İran’daki karşı-devrim unsurlarını tahrik etmeye yönelmiştir (Abbud, 1981: s. 27).

Hülya Özkan- *Yazılı Basında Irak-İran Savaşı: Dış Politika Dergisi Üzerine Bir İnceleme* olduğu ileri sürülmektedir. Ayrıca İran İslam Devrimi üzerinden İslami yükselişin önlenip, uluslararası statükonun etkinliğinin korunmaya çalışıldığı tezi ön plana çıkmaktadır (Çandar, 1988: s. 223-225).

Bu bağlamda Dış Politika'da Irak-İran Savaşı'nı konu edinen metinlere bakıldığında Ahmet Taha, savaşın aslında devrimin etkisini kırmak için başlatıldığını ise şu ifadelerle savunmuştur (Taha, 1988): "İran devrimini içinden çökertme girişimleri başarılı olamadı. Carter'in maceraları ABD'yi İran önünde zor durumda bıraktı. Elçilik personelini kurtarma girişimleri fiyasko ile sonuçlandı. Reagan'ın İrangate operasyonu da Beyaz Saray çevresinin elinde patlayan bir bomba olmuştur. Körfez operasyonu ise sadece bir blöftten ibaret kaldı." Irak'ın İran'a saldırısı "İran devrimini bloke etmek isteyen ABD'nin kışkırtmalarının eseri" şeklinde değerlendirilmiş ve Körfez ülkelerinin de daha önce Irak ile karşılıklı rekabet ve sürtüşme halinde olmalarına rağmen İran'ın devrim ihracına karşın Irak'ın yanında yer aldıkları ifade edilmiştir. Öte yandan Irak ile İran arasındaki savaş ve bölge ülkelerinin süreçteki tutumları Ahmet Taha tarafından iki Arap atasözü ile ifade edilmiştir, "Birincisi; Araplar bir tek konuda ittifak ettiler, o da hiçbir konuda ittifak etmemek üzere... İkincisi ise; Ben Amcaoğlumla savaş halindeyim. Ben ve Amcaoğlum, düşmana karşı savaş halindeyiz."

Irak-İran Savaşı'nın devrim ihracı ile ilişkisine işaret eden bir diğer yazar ise Abdurrahman Dilipak olmuştur. Dilipak, savaşın bittiğine bölge ülkelerinin inanmakta güçlük çektiğini ifade ederken, bu duruma zemin hazırlayan faktörler arasında "devrimin iddialarını" göstermiş ve şu ifadelerle yer vermiştir (Dilipak, 1988):

"İran devrimi de iddialarından vazgeçmiş değil. Bu durumda savaşın bir çırpıda bittiğine inanmak elbette zor olacaktı. Bazı gözlemciler savaşın bitmesini, İran devriminin iddialarından vazgeçmesi ya da ABD'nin bölge üzerindeki çıkarlarından vazgeçmesi şartına bağlıyorlar. Bugün ise bu iddialardan vazgeçmek şöyle dursun, herkes bu iddiasını kalıcı bir statüye dönüştürmek için çaba göstermekten başka bir iş yapmıyor."

Dilipak'ın değerlendirmelerinde de görüldüğü üzere İran'da gerçekleşen devrimin ihrac edilmesi için İran'ın savaşa girdiği sonucun ön plana çıkarılması hedeflenmiştir. Devrim ihracı ile savaş arasında doğrudan bir bağlantı kurularak, savaşı başlatan tarafın Irak olduğu ve Irak'ın bölgedeki çıkarları konusunda herhangi bir bilginin paylaşılmadığı görülmektedir. Öte yandan Arap ülkelerin İran'a karşı hem ırkçılık duygusunu kışkırttıkları hem de Ehl-i Sünnet ile Şia tartışmaları ile İslam dünyasının İran'a olan sempatisini kırmaya çalıştıklarına dikkat çekmiştir.

Irak-İran Savaşı ile İran İslam Devrimi arasında doğrudan bir ilişki kuran Cengiz Çandar, 1982'den sonra savaşın İran ile uluslararası statüko, bir başka deyişle "İslam Devrimi ile uluslararası düzen ya da oyun kuralları arasında" olduğunu savunmuştur. Çandar savaşın "milli futbol maçı gibi" görüldüğü takdirde de İran-İrak mücadelesinin İran lehine sona erdiğini, "savaşın milli veçhesi İran lehine sonuçlanmıştır" sözleri ile yer verirken, savaşın asıl anlamının devrim ihracı hedefiyle yakından ilişkili olduğunu ileri sürmüştür. Çandar devrim ihracı ile Irak-İran Savaşı arasında kurduğu bağlantıyı ise, "Devrim ihracının önünde dikilen güç, uluslararası sistemdi. Uluslararası statükoydu. Nitekim, 1980-82 arası savaş Irak'ın saldırısı ile başlayıp İran topraklarında sürerken harekete geçmeyen uluslararası vicdan, 1982'den itibaren İran'ın insiyatifi ele geçirmesiyle birlikte, harekete geçmiş ve "ateşkes" ve "barış" sesleri işitilmiştir. Amaç,

Hülya Özkan- *Yazılı Basında Irak-İran Savaşı: Dış Politika Dergisi Üzerine Bir İnceleme* uluslararası statükoyu korumaktı.” şeklindeki ifadeler ile paylaşmıştır (Çandar, 1988: s.223-225).

Çandar ateşkes kararının “İran’da İslam Devrimi’nin kazançlarını korumak ve Devrim’in yenilgisini önlemek için alındığı” şeklindeki değerlendirmelere karşı ise, “Büyük devrimler kendi içlerine hapsolmazlar. Bu tarihi ve sosyolojik bir olgudur. İran, bu gerçeğin dışında kalmaz.” sözlerine yer vermiş ve devrimin ihraç edilememesinin en önemli nedenlerinden biri olarak İran’ın Şii olgusuna işaret etmiş, Şia’nın İslam dünyasında azınlık olduğunu, Şia üslubuyla değişim ve dönüşüme İslam dünyasının uzak kaldığını eklemiştir.

Toktamış Ateş de İran İslam Devrimi ile Irak-İran Savaşı arasında doğrudan bir bağlantı kurmuş ve İran’da Amerika’nın bölgedeki çıkarlarına ters bir rejimin kurulduğu, bölge ülkelerinin ise İran’daki devrimin Irak’a, Iraktan da diğer Basra Körfezi ülkelerine yayılacağı endişesine kapıldıkları ifade etmiştir (Ateş, 1989, 78-82). Atasoy Müftüoğlu ise devrim ile Irak-İran Savaşı arasında doğrudan bir ilişki kurarken, İran’ın İslam Devrimi’ni yaşatmak için, Irak’ın ise İslam Devrimi’ni öldürmek için savaştığı değerlendirmesinde bulunmuştur (Müftüoğlu, 1989: 85-90).

Sonuç

Irak-İran Savaşı’nın sıklıkla konu olduğu Dış Politika dergisi incelendiğinde, dergilerin tarihi birer hafıza ve arşiv oldukları bir kez daha anlaşılmaktadır. Önde gelen medya organı dergiler; tarihi, sosyal ve toplumsal olayların anlaşılması konusunda başvuru kaynağı olma işlevine sahiptirler. Dış Politika dergisinde Irak-İran Savaşı’nın konu edildiği metinler tahlil edildiğinde medya aracılığı ile aktörlerin ve gelişmelerin, yeni bir yorumlama süreciyle tanımlanıp, kimliklendirildikleri görülmektedir. Çalışmada Irak-İran Savaşı’nın Türkiye’deki yazarlar tarafından nasıl ele alındığı, Dış Politika dergisi üzerinden değerlendirildiğinde, dergilerin dönemin ülkeleri arasındaki ilişkilerin anlaşılması konusunda da önem arz ettikleri sonucuna varılmaktadır. Savaşın dergide yer verilen yazarlar tarafından farklı bağlamlarda konu edinildiği ve değerlendirildiği tespit edilmiştir.

Savaş sürecinin okurlara aktarıldığı metinlerde temel kavram ve temalar aracılığıyla savaşın taraflarının konumlandırılma biçimleri ile aktörlere yaklaşımlar tahlil edilmiştir. Savaşın taraflarına yer verilme oranı arasında ciddi bir fark olduğu saptanmıştır. Bu bağlamda özellikle İslami duyarlılığa sahip yazarların savaşı İran’da gerçekleşen devrimin bir sonucu şeklinde ele aldığı sonucuna varılmıştır. Ayrıca İran İslam Devrimi’nin ardından İran’ın bölgede başat bir rol olması ve bölge ülkeleri açısından olası rol model olarak kabul görmesine karşın Irak’ın saldırıya geçtiği ve diğer ülkeler tarafından kışkırtıldığı şeklindeki tezlerin ileri sürüldüğü anlaşılmaktadır. Aynı şekilde İran İslam Devrimi’ne Şii bir karakteristik atfedilerek, olası bir devrim ihracının önünü kesmek için savaşın başlatıldığı görüşünün de ileri sürüldüğü görülmektedir.

Dış Politika dergisinde görüşlerine yer verilen sol ve liberal görüşlü yazarlar savaşın her iki tarafına -hem Irak’a hem de İran’a- mesafeli bir tutum sergilemişlerdir. Savaşın nedenleri ABD’nin bölge siyasetiyle ilişkilendirilmiş ve bölge ülkelerinin ise devrimin ihraç edilebileceği endişesini taşıdıkları, bu sebeple de İran’a karşı Irak’ın desteklendiği görüşüne yer verilmiştir. Bununla birlikte savaş süreci aktarılırken ağırlıklı olarak İran tarafı üzerinden değerlendirmeler yapılmıştır. Yer verilen makale ve röportajlar incelendiğinde ana aktör olarak Ayetullah Humeyni’nin konumlandırılması dikkat çekicidir. Saddam Hüseyin ve Ayetullah Humeyni’den söz edilme, yer verilme

Hülya Özkan- *Yazılı Basında Irak-İran Savaşı: Dış Politika Dergisi Üzerine Bir İnceleme* oranlarında ciddi bir fark olduğu görülmektedir. Metinlerin %67'sinde Ayetullah Humeyni'den söz edilirken, %33'ünde Saddam Hüseyin'e yer verildiği tespit edilmiştir. Bununla birlikte Irak-İran Savaşı'nın taraflarına yaklaşım hususunda metinlerin %50'sinde İran'ın desteklediği saptanırken; söz konusu metinlerde Irak'ı destekleyen herhangi bir söyleme ise rastlanmamıştır.

Kaynakça

- Abbud, A. (1981). "Irak-İran Savaşından Kazananlar Ve Kaybedenler". *İktibas Dergisi*, 27.
- Ateş, T. (1989). "Batılı Ülkeler ve İsrail İslam Devriminin Yayılmasını İstemiyor". *Dış Politika*, 78-82.
- Çandar, C. (1988). İran-Irak Savaşı. *Dış Politika*, 223-228.
- Dilipak, A. (1988). İran-Irak Savaşı Bitti Mi? *Dış Politika*, 220-225.
- Dış Politika. (1988). Başlarken. *Dış Politika*, 5-6.
- Dış Politika. (1989). "İran Uluslararası Statüko İle Uzlaşmak Zorunda Kaldı". *Dış Politika*, 72-78.
- Hanioglu, Ş. (1989). Savaş Yeniden Başlayabilir. *Dış Politika*, 82-85.
- İslamcı Dergiler Projesi. (2020, 2 16). *Dış Politika*. İslamcı Dergiler Projesi:
<http://katalog.idp.org.tr/dergiler/441/dis-politika> adresinden alındı
- Koru, F. (1988, Temmuz). Körfez Üzerinde Oyunlar ve İran-Irak Savaşının Geleceği. (H. H. Ceylan, Röportaj Yapan)
- Metiner, M. (1988). Harb-i Kimya'nın' veya Kürt Sorununun Düşündürdükleri. *Dış Politika*, 229- 232.
- Metiner, M. (1989). 10. Yılında İran İslam Devrimi. *Dış Politika*, 234.
- Müftüoğlu, A. (1989). İslam Yüzyıllar Sonrasında Tekrar Hayata Dönüyor. *Dış Politika*, 85.
- Pehlivanoglu, A. Ö. (2004). *Ortadoğu ve Türkiye*. İstanbul: Kastaş Yayınları.
- Rebiyi, H., & Muhammedpur, A. (2017). Tehlile Revend ve Vijegiyaye Cenge Temiliye İraq Aleye İran Ba Tekid Ber Bonyanhaye Cografyaye Nezami. *Feslnameye Mutalaate Defaye Mugaddes*, 47-74.
- Sadr, E. B. (1988). Beni Sadr İle. (e. Ü. Arabi, Röportaj Yapan). *Dış Politika*.
- Sayarı, S. (2019). Türkiye'de İslam ve Uluslararası İlişkiler. Ş. Mardin içinde, *Ortadoğu'da Kültürel Geçişler* (s. 280). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Süleymani Kha, N. (2015). *Ruzshomare Cenge İran ve Irak: Tesmime Saddam Be Ceng Aleye İran*. Tahran: Merkeze Esnade Defaye Mugaddes.
- Taha, A. (1988). İran- Irak Savaşı Ve.... *Dış Politika*, 152.
- Van Dijk, T. (2003). "Söylem ve İdeoloji Çokanlamlı Bir Yaklaşım". B. Çoban, & Z. Özaraslan (Dü) içinde, *Söylem ve İdeoloji*. İstanbul: Su Yayınları.
- Yalçıntaş, N. (1989). İran-Irak Harbinin Devamı İsrail'in Lehine Olmuştur. *Dış Politika*, 90.
- Yari, H. H. (2010, Eylül 21). *Cenge İran ve Iraq Chera ve Chegune Agaz Shod?* 02 2, 2020 tarihinde BBC Persian :

Hülya Özkan- *Yazılı Basında Irak-İran Savaşı: Dış Politika Dergisi Üzerine Bir İnceleme*
https://www.bbc.com/persian/iran/2010/09/100921_144_war30th_iran_iraq
adresinden alındı